

ЗА СВЕТИТЕ НОВОМЪЧЕНИЦИ ТРЕНДАФИЛ ЗАГОРСКИ И ИГНАТИЙ СТАРОЗАГОРСКИ

Ваня Донева

Българските новомъченици от времето на османското владичество носят чертите на първите християнски мъченици, макар че са пострадали векове по-късно. Подобно на тях Трендафил и Игнатий, наречени по-късно Старозагорски, в името на Бога жертват обещаните земни облаги и защитават вярата с живота си. Те се противопоставят на чуждата вяра – ислям, за да бъде съхранено православието. Поведението им олицетворява съпротивата срещу домогванията на “другата вяра”. Това противоборство, което често съпътства православната църква и в крайна сметка допринася за нейното оцеляване.

Мъченичеството се разгръща с нова сила през XV-XIX в., а всички други причини за въвеждане във войнството на светците, освен жертвоготовността в името на източноправославната религия, губят актуалност. Обяснение може да се търси в различни посоки, включително и в отслабването на вярата в чудеса или на интереса към чисто духовните подвизи. Съзнателната намеса на Патриаршията в никакъв случай не бива да се изключва, защото чрез примера на мъченика се дава духовна сила на християнската общност. При всички случаи мъчениците на вярата остават постоянен елемент на християнската идеология.

От архетипните повествования за раннохристиянските мъченици сюжетът преминава в житията на така наречените новомъченици, които нерядко носят имената на вече познати светци.

Принципната разлика между раннохристиянските мъченици и новомъчениците от османския период е в това, че християнството е вече официална институционализирана религия, а не тайно изповядвана вяра. Дори в рамките на агиографията другояверците се нуждаят от някаква формална причина, за да извършат своето пъклено дело, докато за езичниците от раннохристиянския период самата принадлежност към християнството е вече осъдителна.

В границите на Османската империя съжителстват две религии, намиращи се в постоянно противоборство, въпреки че, един от „стълбовете на исляма“ гласи: „няма принуждение в религията“ (Коран 1999, 2, 256). В Корана има и известни уточнения: „Истината е от нашия Господ, Който желае, да вярва, а който не желае, да остане неверник!“ (Коран 1999, 18: 29); „А ако Аллах бе пожелал, щеше да ги стори една общност. Ала Той въвежда в Своята милост когото пожелает. А угнетителите нямат нито покровител, нито избавител.“ (Коран 1999, 42: 8)

Според свещената книга на мюсюлманите, като че ли ислямът не е много подходящ за ролята на насилник, отредена му от християнското мислене. Друг е въпросът доколко всички вярващи спазват стриктно религиозните правила и доколко практиката на всяка религия не се отклонява от каноничната норма. Историците констатирали вариативност в религиозната толерантност от страна на Османската империя и засилващ се фанатизъм в периоди на дестабилизация и упадък, предизвикващ и насилствено конвертиране на християни. Религиозната принадлежност се явява обединяваща за източноправославните поданици на империята.

Така се появяват и новомъчениците, които принципно нямат народностна принадлежност. Пътят на светеца и свързан с личностно усъвършенстване и принципа на канонизиране е наднационален, защото Църквата е една, Вселенска и Апостолическа. Светците от поместните календари са канонизирани не като български, гръцки, руски, а като последователи на Христос.

Докато те са малко и паметта за тях жива, не съществува необходимост имената им да бъдат вписвани в специални книги. С увеличаване броя на мъчениците в линейното време се появяват и мартиролози, синаксари, календари, месецослови и др. богослужебни книги, в които се съдържат списъци на светите.

Различни са мненията за отношението на Вселенската патриаршия към новомъченичеството и с това вероятно се обяснява „спонтанната“ или късната канонизация на загиналите за вярата. Според някои автори причина за разграничаването на Цариградската патриаршия е породена от винаги съществуващата вероятност „отиващият към доброволно мъченичество да не издържи докрай и да се уплаши по някое време и тогава е възможно да се отрече от вярата си“. (Нихоритис 2001, 25) Други автори свързват тактиката на Патриаршията с необходимостта да поддър-

жа сравнително добри отношения с Високата порта. В рамките на църквата съществува и принципно несъгласие срещу стратегията на съзнателно търсеното мъченичество, което се разглежда като действие, несъответстващо на хуманизма на християнството.

Християните осмислят космическото време в две основни направления – линейно и циклично. За неподвижен времераздел се приема годината на раждане на Христос. С отдалечаване от нулевата година набъбва и църковно-празничният календар.

Църковният литургичен календар на Българската православна църква в съвременен вариант. Включва пълния цикъл християнски празници: Господски, Богородични и светийски, седмични и годишни, променливи и постоянни. В него влизат и датите, на които се тачи паметта на св. мъченик Трендафил Загорски – **8 август** и св. Игнатий Старозагорски – **8 октомври**.

Общото между двамата светци е принадлежността им към групата новомъченици, която се появява след османското завладяване на Балканите.

Интересът ми към тях, без да навлизам в теологични дискусии и в дебритe на агиографията, е провокиран от:

– противоречивото цитиране от различни автори на второто име на Трендафил (Триандафил), дадено му вероятно най-рано в края на XIX в. – **Загорски или Старозагорски** и произлизащото от него погрешно определяне на родното му място

– Разминаването на датите, определени за почитане паметта на св. Игнатий през 2007 година: в Църковния календар на Българската патриаршия – 8 октомври, а в календара на Старозагорска митрополия – 5 октомври

1. Св. Трендафил Загорски (†1680?)¹ е роден през 1663 г. в Загора (Магнесийска), близо до град Волос. Още младеж, 18-годишен става моряк на кораб, но турците го залавят и по все още неизяснени причини започват да го насилват да се отрече от християнската си вяра и да стане мюсюлманин. Младежът е подложен на различни мъчения в турската столица Цариград, но мъжествено понася страданията, заявявайки: “Аз съм християнин и не се отричам от моя Спасител Христос”. Тогава мъчителите му го убиват.

Проблемът с второто име на светеца-новомъченик се дължи на погрешната локализация на неговото родно място. Загора Магнесийска

(Павлов, Темелски 2004) по неясни пътища, се трансформира в Стара Загора. И св. Трендафил става Старозагорски (Жития на светите 1991, 369). Коректността към историческите факти изисква да бъдат направени няколко уточнения:

1. През периода XVII–XIX в. Стара Загора носи името Ески Заара или Ески Загра и само в книгата на Шарл дьо Пейсонел се споменава името Загора (Шарл дьо Пейсонел 1787, 309);

2. Занятието на Трендафил – моряк – не съответства на географското положение на град Стара Загора;

3. Името Загора носят и други селища по същото време.

Тези аргументи ми дават основание да твърдя, че родното място на св. Трендафил не е Стара Загора и е правилно да бъде наричан Загорски.

Грешката относно името е мултиплицирана в много изследвания за новомъченичеството, като всички автори цитират само един източник – Никодим Светогорец. При него също има противоречия по отношение на годината на смъртта на св. Трендафил. В „Синаксар” на Цариградската патриаршия от 1845 г. той сочи 1570 година, а в другия си труд „Неон мартирологион” (преиздаден в Атина, 1961 г.) – 1680 година. Споменава, че житието на св. Трендафил е написано от Иоанис Кариофилис, но явно и той го няма на разположение, за да го цитира в своите трудове. Засега не се знае нищо друго за този мъченик.

В две публикации се допуска, че родното място на Трендафил би могло да се свърже и с Загора (Жития на Българските светии 2002), близо до Волос в Гърция.

Николай Аретов в „Похитената вяра в българската национална митология” (Аретов 2002) казва „фактически неясно е мъченичеството на Трендафил Старозагорски”, а Панайот Карагъзов го причислява към категорията „свещеномъченици и редови миряни – жертви на османското насилие” (Карагъзов 2006, 234)

Не е ясна процедурата по канонизиране на светията. Списъкът, в който Паисий („История славянобългарска”) изрежда „българските светци, колкото са просияли от българския народ в последно време”, подреден по хронология и завършващ с новомъчениците, името на Трендафил липсва. „Можех да намеря толкова имена на свети мъченици, които са били от български род: имената на 29 мъченици се намериха в

България. На първо време турците избили многоброен български народ по градовете заради християнската вяра, но хората поради простота и безгрижие не описали страданието им и така страданието и имената им преминали от род на род в забрава. Също така, както по-преди се каза много пъти в тази история, българите от простота и безгрижие не се стараели в началото да събират и преписват житията на българските светци и черковните и архиерейски правила и деяния, но по малко места се намирали, а после погинали отдавна²². Св Трендафил не се споменава и в Зографската история. Възможни са две тълкувания на пропуска на името: липса на сведения за личността, за която няма пространно житие или небългарския произход на светеца. Що се отнася до названието Старозагорски – то датира вероятно от края на XIX, началото на XX в. – когато се създава Старозагорска епархия и Ески Загра се именува Стара Загора.

2. За св. Игнатий Старозагорски данните са по-обширни, защото Йеромонах Онуфрий Иверски, „образован и мълчалив монах, приятел на Никодим Светогорец“ го увековечава с написване на житие и служба в негова памет, а монахът Доситей от Печ рисува образа му в свети икони. (Нихоритис 2001, 25, 177–179).

Роден в Стара Загора (Ески Загра) в тогавашна Търновска епархия, със светско име Иван. Племенник на Иван Калпакчи – разбойник, който приема монашеството с името Игнатий и съгражда постницата „Св. Лука“ в Рилския манастир. След прекеждия и лутания, отказ от вярата и покаяние в Атон се стига до върховия момент – жертва в името на Христос и на **8 октомври 1814** – обесването на Игнатий.

Житието му, което е и исторически извор, следва Атонската стратегия, прокарвана през целия XIX в. Факт е, че новомъченичеството получава сериозна подкрепа от лица и институции, които не принадлежат към българския етнос. Още през XV в. в Атон се забелязва стремеж към съзнателно подготвяне на мъченици. Гъркът Никодим Светогорец проявява траен интерес към новомъчениците и в началото на XIX в. в Атон зачестяват проявите на съзнателно търсено мъченичество и неговото документиране в жития и други текстове.

Канонизирането на Игнатий следва сюжетната линия, според която по някаква причина бъдещият светец доброволно приема исляма, след това се разкайва, с помощта на духовен наставник се подготвя за мъченически подвиг, като демонстративно се отказва от исляма и накрая доброволно приема страданията и смъртта.

Основните персонажи и сюжетни елементи в този случай са следните: християнин – Иван, духовен наставник (Григорий), светъл пример на новомъченик Евтимий, мюсюлмани – похитители на вярата, изкусители и мъчители; първоначално отричане от вярата и събитие, което мотивира това отричане, разкаяние, подготовка за християнския подвиг, публично отричане от исляма, мъченическа смърт, придобиване и съхраняване на тялото или на някаква друга реликва.

„С цел да се подготви за предстоящия подвиг, той постъпил в Атонския манастир Григориат, където прекарал известно време. Посетил още някои обители и се установил в един скит – високо, диво и непристъпно място. Тук се предал на най-тежки подвизи. Неговият опитен духовник Никифор се възхитил от строгия му подвижнически живот. Узнал твърдото му решение да бъде верен изповедник на името Христово, той го постригал в монашество, с името Игнатий. Благословил го и го изпратил за Цариград, където Игнатий бил решил да приеме мъченически венец. Определил му за спътник опитния старец Григорий, който би могъл да го поддържа в мъченическия подвиг” (Жития на светиите 1991, 499)

Не бива да се пропуска фактът, че Атон успява в кратко време да лансира четирима български мъченици – Онуфрий Габровски, Игнатий Старозагорски, Прокопий Варненски и Акакий Серски. Те са само част от поредица новомъченици с различна етническа принадлежност.

Въпреки отчетливата фактология относно съдбата на Игнатий и при него липсват данни за именуването му Старозагорски. Не е много ясен принципът, по който се извършва именуването на новомъчениците – понякога това е обвързване с родното място, а друг път – с мястото на жертвоприношението.

Интересна е тезата на Христо Темелски (Темелски 2006) за духовното влияние на разказите за св. Игнатий (Старозагорски) върху Васил Иванов Кунчев по времето на тригодишния му престой в Ески Загра (1855–1858 г.), което повлиява на избора на монашеското му име Игнатий (декември 1858 – Сопотски манастир).

От няколко години сме свидетели на опит за сливане на църковен със светски празник, инициран от Старозагорския митрополит Галактион. Тази е вероятно причината за преместване на датата на почитане паметта на св. Игнатий Старозагорски от 8 на 5 октомври (Ден на Стара Загора). Промяната обаче е отразена само в местния църковен календар,

а в останалите издания (епархийски и патриаршески) продължава да битува традиционно установената дата – 8 октомври. Сливането на празници от религиозния и светския календар би било приемливо, ако се извърши аргументирано и синхронизирано и след това се популяризира. В този случай се наблюдава опит за синтез между две дати. Първата – 8 октомври, е свързана със смъртта на мъченика Игнатий, загинал в името на християнската вяра, който би могъл да бъде и патрон-покровител на Стара Загора. Втората дата – 5 октомври е обявена за ден на Стара Загора през 1987 г. (150 години Община Стара Загора 1999, 237) и е свързана с полагането на основния камък за възстановяване на града, след разрушенията, предизвикани от боевете за града и последвалото опожаряване по време на Руско-турската освободителна война 1877–1878 г.

Една от най-тежките болести, от които страда нашата духовност е потребителското изкривяване на светогледа. Лесно е подобно отношение да се пренесе и в духовния живот, особено ако в нечии бегли, странични наблюдения принципите и живота на Църквата днес намират пълно припокриване с това, което виждаме и в света. Проблемът се появява обаче, когато висши църковни сановници се отнасят към духовните неща по същия потребителски начин, по който ги е възпитал светския им опит. Кризата се задълбочава още повече, когато произволни инициативи като тази на Н. В. Пр. Галактион се провокират от владика и този акт не среща никакво възражение.

Днес ние, вярващи или атеисти, е добре да не забравяме, че „плътта нищо не ползва” – „Духът е, който животвори” (Йоан 6:63).

И да уважаваме паметта на онези, които канонизираме...

ЛИТЕРАТУРА

Аретов, 2002: Н. Аретов. Похитената вяра и българската национална митология. – Литературна мисъл, 2001, № 1–2, (публикувано 2002).

Жития на Българските светии, 2002: Жития на Българските светии, първо издание, Славянобългарски манастир “Св. Вмчк Георги Зограф”, Света Гора, Атон, 2002.

Жития на светните, 1991: Жития на светните (Под редакцията на епископ Партений Левкийски и архимандрит д-р Атанасий Бончев). София, 1991, с. 499.

Иванов, 1914: История славеноболгарская, собрана и нареждана Паисием иеромонахом... Стъпки за печат по първообраз Йорд. Иванов, София, 1914.

Иванов, 1931: Зографската история. – В: "Български старини из Македония", проф. Йордан Иванов. София, 1931.

Карагъзов, 2006: П. Карагъзов. Славянските свети мъченици, Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, София, 2006, с. 234.

Коран, 1999: Превод на Свещения Коран. Преведе от арабския оригинал Цв. Теофанов. Второ преработено и допълнено издание. Благотворителна фондация „Тайба“. С., 1999. Цифрите в скоби посочват сурата (главата) и стиха (знамението).

Нихоритис, 2001: Нихоритис, К. Света гора – Атон и българското новомъченичество. Акад. Изд. „Проф. М. Дринов“. С., 2001, с. 25. Авторът се позовава на труд на Хризостом Пападопулус от 1970, с. 25, 177–179 и др.

Павлов, Темелски, 2004: Пл. Павлов, Хр. Темелски. Българските светци. София (изд. Общобългар. фондация „Тангра/ТанНакРа“), 2004.

Пейсонел, 1787: Шарл дьо Пейсонел. *Traité sur la commerce de la mer Noir*, 2 v., Paris, 1787. – В: Чужди пътеписи за Балканите; Френски пътеписи за Балканите XV–XVIII в. Съставила и редактирала Бистра Цветкова, 1975, с. 309.

150 години Община Стара Загора, 1999: 150 години Община Стара Загора. Документален летопис 1849–1999, Стара Загора, 1999, с. 237.

Темелски, 2006: Хр. Темелски. Защо Васил Левски при замонашването си приема името Игнатий? В: <http://www.dveri.bg>, 18 февруари 2006.

БЕЛЕЖКИ

¹ Включен без повече подробности в Нов мартиролог на св. Никодим Светогорец.

² Текстът е предаден на съвременен книжовен език поръкопис, обнародван от проф. Йордан Иванов: История славеноболгарская, собрана и нареждана Паисием иеромонахом... Стъпки за печат по първообраз Йорд. Иванов. София, 1914.